Цана асобнага нумару 17 грошаў.

Сын Беларуса

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: **Вільня, Віленская вул. 12, п. 6.** (Wileńska 12 m. 6).
Рэдакцыя адчынена ад **12** да **2** г. штодня апрача сьвяточных дзён. Адміністрацыя ад **9** да **3** г.

Выходзіць тры разы у тыдзень.
Падпіска на **адзін месяц** з дастаўкай да хаты **2 злотыя**
Для заграніцы удвая даражэй.

Няпрынятыя у друк рукапісы назад не вяртаюцца.
Аплата надрукованага залежыць ад Рэдакцыі.
Цана абвестак: перад тэкстам 25 грош., сярод тэксту 20 грош. і на 4 стр. 15 грош., за радок пэтыту у 1 шп.

№ 15. Вільня, Серада, 16-га ліпня 1924 г. Год I.

Паміж двух агнёў.

Той нязвычайна яркі абраз грамадзкага і дзяржаўнага жыцьця Польскага гаспадарства, які разьвярнулі перад нашымі вачыма соймавыя прамовы ў справе дзяржаўнага бюджэту Польшчы,—з аднаго боку, — а правядзеньне ўрадавых законапраектаў аб ужываньні беларускае і украінскае мовы ў судзе, адміністрацыі, самаўрадах і школах, — з другога, — паказалі беларускаму народу абодвы аблічча таго двулікага Януса, якім зьяўляецца пануючая непадзельча ў Польскай Рэспубліцы польская буржуазія.

Рэч зусім зразумелая, што польская буржуазія стараецца апанаваць і падчыніць сваей уладзе ўсе галіны жыцьця гаспадарства. Бюджэтная дыскусія выкрыла, якія вялізарныя заваяваньні ў-ва усіх галінах упраўленьня ей удалося зрабіць.

Возьмем фінансы. Тут, як гэта паказала соймавая дыскусія, не астаецца ўжо ніякага сумліву, што фінансавая гаспадарка Польшчы ў аснову сваю паклала эксплёатацыю шырокіх масаў працоўнага народу, ускладаючы на працоўных львіную долю падатковых цяжараў, зусім нясумерную з іх заможнасьцяй,—затое багатшыя клясы, маючы львіную долю выгад, якія ім дае дзяржава, плацяць нясумерна мала ў дзяржаўны скарб.

А зямельныя справы? — О, тут бадай ці не найбольш ярка выяўляецца ўлада польскае буржуазіі, якая, ня гледзячы на прыняцьце Устаноўчым Соймам закону аб зямельнай рэформе, здолела зьвясьці гэту рэформу да нуля, баронячы недатыкальнасьці панскіх абшараў, а ідэю зямельнае рэформы падмяняючы вайсковым асадніцтвам.

Далей, дзейнасьць міністэрства ўнутраных спраў. Прамовы чуць што ня ўсіх выступаўшых з трыбуны паслоў згодна адзначалі клясавы характар органаў унутранага упраўленьня Польшчы: усе зьдзекі, біцьцё і катаваньне палітычных вязьняў у польскіх вастрогах—усё гэта перападае бадай выключна на людзей працоўных, з выняткам хіба „нацыянальных меншасьцяў“, якім дастаецца чуць-што ня роўна, ці то работнікам, ці сялянам, ці людзям інтэлігентных прафэсіяў, ці нават „інародным“ купцом і прамыслоўцам (жыдом!). А ў барацьбе працоўных з прадстаўнікамі капіталу адміністрацыя (паліцыя) пускае ў ход нават аружжа, каб зламаць апор працоўных, аказываны націску капіталу.

Урэшце—такая важная галіна дзяржаўнага жыцьця, як суд. Дык-жа і тут усе соймавыя фракцыі згодна прызналі (—некаторыя з іх—моўчкі!), што і суд адзначаецца партыйнасьцяй і далёкі ад ідэалу справядлівасьці, а бароніць ізноў-жа буржуазію—уласьнікаў супраць працоўных.

Мы нядаўна пісалі, што дзяржаўная ўлада ў Польшчы — чыста клясавая-буржуазная. Сойм толькі вельмі ярка пацьвярдзіў гэта... А як беларусы пад Польшчай — гэта бадай выключна народ працоўны, дык ясна, што палітыка буржуазнае ўлады зусім натуральна аб'яўляе вайну беларусам, як працоўнай клясе.

Але ўлада, пакуль яна ідзе толькі пад штандарам сацыяльнае барацьбы з пралетарыятам і сялянскімі масамі, сустракае яшчэ сярод некаторых польскіх левых груп і партыяў рашучы адпор: тое, што дастаецца рабачаю беларусу, церпіць ад „сваей“ улады і работнік, ці селянін—чыста польскае нацыянальнасьці. Зусім інакш выглядае справа, калі падыйдзем да пытаньня нацыянальнага. Тут ужо няма ніякае розьніцы паміж эндэкам Станіславам Грабскім, „вызваленцам“ Тугуттам і пэпэсам Недзялковскім! Тут ёсьць поўная згода, поўнае аб'яднаньне ўсіх польскіх партыяў, што сідзяць управа ад камуністаў.... Разьвіваньне дзікой ненавісьці паміж беларускім і польскім работнікам і селянінам, выкліканьне братабойчага змаганьня паміж працоўнымі розных нацыянальнасьцяў — вось прылажэньне на практыцы старога прынцыпу „дзялі і пануй“, вось аснова нацыянальнае палітыкі пануючае польскае буржуазіі і дробна-буржуазных польскіх „сацыялістаў“. Гэтак, побач з уціскам клясавым, беларускаму народу прыходзіцца цярпець роўна цяжкі, роўна балючы уціск і з боку польскага нацыяналізму.

Беларускі працоўны народ жыве паміж двух агнёў, з якіх, як кажуць, адзін пячэ, другі—паліць. Гэтак чыста тэорэтычны пагляд на тое, што *ня можа быць нацыянальнага адраджэньня без сацыяльнага вызваленьня нашага народу і наадварот*, знаходзіць поўнае пацьверджаньне на практыцы. А значыць, каб даць належны адпор захватніцкім імкненьням польскае буржуазіі і польскаму ваяўнічаму нацыяналізму, мы павінны, творачы нашы культурныя цэннасьці і узьвялічываючы нашу культурную моц і нацыянальную сьвядомасьць, *арганізовываць і нашу сацыяльную самаабарону.*

Гэта—наказ самога жыцьця. Гэта—адзіная дарога да нашае перамогі над варожымі сіламі.

Прамова пасла Рагулі,

Старшыні Беларускага Пасольскага Клюбу, на засяданьні Сойму 8.VII. 1924 году ў справе бюджэту міністэрства зямельных рэформ.

Высокая Палата! Польская Рэспубліка мае многа міністэрстваў, мо' аж зашмат. Калі зьвернем увагу на назоў кожнага міністэрства і заглянем у бюджэт кожнага з іх, дык пераканаемся, што назоў адпавядае ягонай дзейнасьці і назначэньню. Але, як кажа расейская прыказка, „в семье не без урода“,—вось, і ў сям'і польскіх міністэрстваў знайшоўся свайго роду вырадак, назоў якога ня згодны з яго дзейнасьцяй. Гэта ёсьць іменна міністэрства зямельных рэформаў. Назоў гэтага міністэрства вымагае ад яго дзейнасьці, адпавядаючай правядзеньню зямельнае рэформы, гэта значыць — перамены асноўных сельска-гаспадарчых адносінаў з клясавага пагляду і з пагляду на формы карыстаньня зямлёй. Калі заглянем у бюджэт гэтага міністэрства, дык акажацца, што вялізарная, пераважаючая часьць выдаткаў, а іменна 15.910.485 зл. ідзе—на пэнсіі, вайсковае асадніцтва, калянізацыю, ды толькі 2.790.000 зл. празначаюцца на комасацыйныя работы і ліквідацыю сэрвітутаў, значыць, на працу, якая прадстаўляе толькі частку цэлага — зямельнае рэформы. Гэтак пішацца адно, а вымаўляецца нешта іншае. Пішацца: міністэрства зямельных рэформ, а трэба разумець: міністэрства вайсковага асадніцтва, калянізацыі беларускіх і ўкраінскіх зямель.

Тварэц гэтага міністэрства, рэакцыйны ўрад п. Вітоса, хацеў запэўніць сялянства—пераважна польскае, што яму будзе ўрэшце дадзена зямля, бо хіба-ж не дарма паклікана да жыцьця адпаведнае міністэрства. Вось-жа гэтае міністэрства, магу сказаць напярод, ня толькі непатрэбна польскаму сялянству, ня кажучы ўжо аб украінскім і беларускім, але істнаваньне яго шкодна для сялянства ўсяе Польшчы.

Міністэрства гэтае **створана выключна дзеля абаламучаньня сялянства**, сталася як-быццам громаадводам **дзеля ратаваньня вялікіх двароў ад надыходзячае рэвалюцыйнае буры**. Гэта абяцанка-цацанка, якая некаму ды павінна прынесьці радасьць, але селянін не такі дурны, як паном здаецца! Пасьля Рэвалюцыі ў Расеі ён стаўся старым вераб'ём, якога на мякіну ня прынадзіш. Ён добра ведае, што **зямлі яму ніхто ня дасьць, што яе можна толькі ўзяць, і ён яе возьме, ды возьме бяз выкупу.**

Тое, што зямля павінна быць аддадзена бяз выкупу, не азначае, што сялянства дастане яе дарма. Колькісотлетняя паншчына і буржуазыйны лад, які пануе некалькі сталецьцяў, забралі ў сялян іх землі, аддалі ў рукі абшарнікаў і прымусілі сялян рабіць на магнатаў, на паноў, на шляхту. Гэтыя векавыя цяжары, якія няслo сялянства, прадстаўляюць аж залішне вялікую плату за зварот яму яго ўласнае зямлі.

Зьдзейсьненьне гэтых імкненьняў сялянства да атрыманьня зямлі бяз выкупу **ў сучаснай Польшчы**, дзе пануюць абшарнікі і іх прыслужнікі, — **немагчыма.**

Што датычыцца беларускага і ўкраінскага селяніна, дык ён зусім і не спадзяецца на тое каб абшарнік, валадар і пан, зьлітаваўся і даў яму магчымасьць самастойна працаваць на ральлі. Беларускае і ўкраінскае насяленьне мае надзею на зьдзейсьненьне сваіх правоў на зямлю, забраную ў іх панамі, польскімі жаўнерамі, палякамі-дахтарамі, полькамі-вучыцелькамі і іншымі,—толькі тады, **калі настане работніцка-сялянская ўлада. Дарогай да гэтага зьяўляецца рэвалюцыя.** Зямельная рэформа робіцца не цераз белыя рукавіцы, а **праз зялеза і кроў.**

Даныя справаздачы бюджэтнае камісіі аб дзейнасьці галоўных земскіх урадаў за мінулыя гады і аб дзейнасьці міністэрства зямельных рэформ на бюджэтны 1924 год падробна выясьняюць нам іх дасюлешнюю дзейнасьць і дзейнасьць праектаваную, а іменна:

Да 1 студня г. г. на падставе ўставу з 17 сьнежня 1920 г. **перайшло на ўласнасьць дзяржавы 366.738 гэктараў беларускае і ўкраінскае зямлі—для польскіх жаўнераў і каляністаў.**

Тут я прымушаны катэгарычна запратэставаць проці заявы пана міністра вайсковых спраў, ген. Сікорскага, што пад вайсковае асадніцтва ўзята 35% польскае зямлі і 65% расейскае зямлі. Гэная зямля—ані польская, ані расейская, а ўкраінская і беларуская. Калі ўласьнік зямлі — паляк, ці вялікарус, дык гэта йшчэ зусім ня значыць, што яна польская, ці вялікаруская. Разважаючы гэтак, можна знайсьці польскія землі ў Францыі, у Амэрыцы, бо там могуць быць асобы польскае нацыянальнасьці і ўладаць зямлёй. Калі-б п. генерал Сікорскі на гэтай аснове заявіў, што ў Францыі істнуе польская зямля і польскі ўрад мае права яе парцэляваць, то я ведаю, што ніводзін француз ня згодзіцца на такое гаспадараньне. **У Беларусі ёсьць толькі беларускія землі,—землі, палітыя крывёй і потам беларускага народу! І на гэтую зямлю мае права толькі беларус.**

Пан дакладчык, гаворачы аб сялянскім банку („крестьянскім банку“ — расейскім. *Рэд.*), сказаў, што сялянскі банк на Усходніх Крэсах даваў зямлю расейскім каляністам. Гэта зусім ня згодна з праўдай. Калі расейскія каляністы сяліліся на так званых Усходніх Крэсах, дык тады йшчэ сялянскі банк не істнаваў. Яшчэ задоўга да 1861 году, бо ў часох Пятра Вялікага і патрыярха Нікана, т.-зв. стараверы ўцякалі на нашы Крэсы. А зямля, купляная праз сялянскі банк, празначалася для сялян бяз розьніцы веры. Маю сябра-каталіка, бацька якога купіў зямлю з падмогай гэтага банку,—так, як і другія людзі. Сялянскі банк ніколі не займаўся справай калянізацыі. Вялікарусы ніколі ня імкнуліся на акраіны, бо на што ім былі пяскі, калі яны мелі вялізарныя абшары добрае зямлі?

Цяпер-жа зямля на Крэсах узята на ўласнасьць дзяржавы дзеля ўзмацаваньня на акраінах польскасьці — на асадніцтва польскіх жаўнераў. Дагэтуль пасялілі 9.224 вайсковых асадні-

гэктараў на калянізацыю беларускіх і украінскіх зямель польскім элемэнтам.

Пададзены Сойму ўстаў аб парцэляцыі і асадніцтве ізноў-жа прадбачыць пяршэнства вызначаньня новых надзелаў інвалідам і жаўнерам польскіх войск. **А дзе нашыя беларускія інваліды і жаўнеры, дзе нашыя беларускія ўдовы і сіроты па жаўнерах, палёгшых у сусьветнай вайне?** Гэта-ж і нашыя беларускія жаўнеры пасрэдна прылажылі руку да стварэньня незалежнае Польшчы, а што гэта праўда, сьведчыць наступны факт. Галоўная каманда расейскіх войск ніколі не згаджалася рабіць наступленьне ў Усходніх Прусах, бо гэта не ўвходзіла ў яе стратэгічныя пляны і прадстаўляла рызыкоўную апэрацыю; але, калі націскалі над Марнай, дык францускі ўрад маліў: „ратуйце Парыж!" Гэта сцьвярджае ў сваіх успамінах францускі пасол Палеалёг. І расейская галоўная каманда кінула армію Самсонава, зложаную з беларусаў, па якіх асталіся ўдовы, сіроты, інваліды, ды **польская дзяржава не дае ім нічога!**

Бачым, што дзейнасьць галоўнага земскага ўраду, як і міністэрства зямельных рэформ, выяўлялася і будзе выяўляцца ў прымусовым пазбаўляньні зямлі украінскіх і беларускіх сялян, ды ў надзяляньні ею польскіх жаўнераў і польскіх каляністаў. **Вайсковыя асаднікі**, пасаджаныя на беларускіх і украінскіх землях супраць інтарэсаў і волі тамтэйшага насяленьня, ня толькі пазбавілі беларускае сялянства магчымасьці карыстацца сваей зямлёй, але **пачалі гаспадарыць тамака, гвалцячы ўсе правы мясцовага насяленьня.** Гэтак, вайсковыя асаднікі забаранілі сялянам вёскі Зарэчча, Гарадзейскае гміны, Нясьвіскага пав., карыстацца іх сэрвітутным пасьвішчам. Вайсковыя асаднікі ў Наваградзкім павеце самавольна зачынілі ад вякоў істнаваўшую дарогу з м. Любчы ў м. Турац, зрабіўшы немагчымай камунікацыю для сялян вёскі Новае Сяло, Ярэміцкае гміны, і акалічных.

Прыведзеныя факты сьведчаць аб тым „поступе і культуры", якія п. міністар Сікорскі прыпісывае асаднікам.

Панове кажаце, што мы маем зашмат зямлі. Гэты аргумант яшчэ не дае акупантам права забіраць у нас сілай зямлю. Да таго-ж Беларусь ня мае лішку зямлі; аб гэтым сьведчыць масавая эміграцыя беларускага насяленьня перад вайной у заморскія краіны і ў Сыбір. У адным толькі 1907 годзе з аднаго толькі Ваўкавыскага пав. у Сыбір з прычыны нястачы зямлі выэмігравала 296 сямей. А ў заморскія краіны з беларускіх зямель у працягу 10 гадоў—ад 1901 да 1911 году — выэмігравала больш за мільён душ. Я пытаюся ў Паноў: ці гэтыя людзі эмігравалі дзеля таго, што мелі зашмат зямлі? Думаю, што не. А эмігравалі яны затым, што ня мелі на чым працаваць.

Цяперашняе палажэньне — йшчэ горшае. **Створана ўсходняя граніца, з якой наш народ ніколі не пагодзіцца; гэтая граніца душыць наш народ, не даючы яму магчымасьці быць гаспадаром на сваёй зямлі,—і гэта граніца будзе нашым народам зьніштожана!** А той зялезны вал, аб якім гаварыў ген. Сікорскі, станецца валам з пяску, які лёгкі павеў ветру з Усходу перанясе далёка на Захад!

Цяпер таксама адбываецца эміграцыя беларускага сялянства—з Заходняе Беларусі ў Радавую Беларусь. Беларускі селянін прымушаны растацца з сваім загонам, на якім працаваў ад вякоў, з зямлёй, да якой быў прывязаны ў працягу сталецьцяў сваей прыгоннай працай на абшарнікаў; прымушаны выбірацца ў Радавую Беларусь, выгнаны з сваей хаты польскім жаўнерам і польскім каляністам. Дзеля чаго-ж беларускае сялянства пераходзе ўсходнюю зялёную граніцу? Ці дзеля таго, што мае многа зямлі? Ці дзеля таго, што карыстаецца правамі грамадзянства? Ці дзеля таго, што яго бароне закон?—Уся палітыка дэнацыяналізацыі і пазбаўляньня зямлі, беззаконьне і гвалт прымушае беларускае сялянства эмігграваць у Радавую Беларусь, дзе яно знаходзе абарону сваіх інтарэсаў і зямлю. Усё ўзрастае гэты эміграцыйны рух у Радавую Беларусь і ў недалёкай будучыні можа адыграць і адыграе вельмі грозную для польскае дзяржавы ролю: бо **гэтае сялянства некалі вернецца назад да сваіх вёсак і зьмяце ўсё тое, што некалі прымусіла яго да эміграцыі.**

Гляньма цяпер на колькі фактаў з дзейнасьці міністэрства асадніцтва і калянізацыі. У каго бяруць зямлю? Цяпер парцэлююць двор Даўгінава. Пры гэтым забіраюць такжа ў сялян вёскі Еськаўка, Даўгінаўскае гміны, Вялейскага пав., іх сэрвітутную пашу—на карысьць польскіх асаднікаў і каляністаў. Дам тутака цікаўную падробнасьць: аб асобах, якім даюцца надзелы зямлі. Дык вось: акружны земскі ўрад у Вільні вызначае надзелы зямлі ў парцэляваным двары доктару Шадоўскаму, жыхару м. Даўгінава, вэтэрынару Вільку з м. Даўгінава, Белевічу, сэкрэтару Даўгінаўскае гміны, Борэйцы, гандляру ў Даўгінаве, вучыцялём польскіх народных школ і іншым, якія ня маюць нічога супольнага з земляробствам.

Праз асадніцтва польскі ўрад уводзе ў жыцьцё прынцып анархізму, прынцыпы фізычнае сілы і гвалту,—права, якое знаходзіцца на канцы мяча! Як-жа інакш, калі не анархізмам, можна назваць чыннасьць забіраньня зямлі ў адных і раздачы яе на ўласнасьць другім—бяз розьніцы каму, ці то пану доктару, пану інспэктару, пану настаўніку, пану маёру, пану паручыку?

Віцэ-маршалак Гдык (звоне): Час ужо мінуў.

Пас. Рагуля: Панове, я глыбока перакананы, што асадніцтва адыграе фатальную ролю ў лёсах польскае дзяржаўнасьці на Крэсах, што яно будзе тэй рукой, якая на яе страніцы напіша словы: „манэ тэкел фарэс". Наш народ і мы перакананы, што панове на ліквідацыю асадніцтва ня пойдзеце (*галасы*: пойдзем на сваю зямлю!), — хаця некаторыя польскія партыі, прыкладам „Вызволене", у перадвыбарным часе выразна заяўлялі, што асаднікаў прагоняць вон, а зямлю аддадуць у рукі сялян (Віцэ-маршалак Гдык звоне). Праўда, гэта быў час выбараў у Сойм і Сэнат,—а цяпер можна рабіць наадварот, можна зацьвярджаць крэдыты для асаднікаў коштам беднага нашага сялянства.

Віцэмаршалак Гдык: Пане Пасол, зварачую Пану ўвагу, што час прамовы ўжо мінуў.

П. Рагуля: Мы перакананы, што **толькі зьдзейсьненьне прынцыпу самавызначэньня народаў, толькі палітычная незалежнасьць верне беларускаму народу тое, што сілай і гвалтам у яго ўзялі.**

Да гэтага імкнецца наш народ, да гэтага імкнуцца яго прадстаўнікі ў Сойме і Сэнаце. Карфаген павінен быць разбураны! **Асадніцтва павінна быць зьніштожана!** (Моцныя воплескі на лавах меншасьцяў).

У канцы прамовы пасол Рагуля падаў **папраўку аб скрэсьленьні ўсіх выдаткаў на вайсковае асадніцтва.** За гэтую папраўку галасавалі толькі клюбы нацыянальных меншасьцяў. **Усе польскія партыі, у тым ліку „Вызволене" і польскія сацыялісты, галасавалі проці папраўкі.**

Вялікі скандал у Сойме.

На паседжаньні Сойму 9-га ліпня здарыўся —ў часе прыйманьня „знамянітых" языковых законаў—вялізарны скандал, выкліканы, як заўсёды, тым гвалтам, які дазваляе сабе соймавая большасьць над меншасьцю.

Каб выразіць пратэст проці сілком навязываных беларусам і украіцам законапраектаў, лёс якіх ужо быў вырашаны напярод воляй згаварыўшыхся польскіх партыяў, украінец Пашчук пачаў прамову паукраінску. Тры разы перапынены маршалкам, ён урэшце быў пазбаўлены слова, але ня сходзіў з трыбуны. Тады маршалак зрабіў перарыў і паставіў другую справу на разгляд Сойму.

Калі Сойм ізноў вярнуўся да „языковых уставаў", дык пасьля прамоваў Грюнбаўма і Чапінскага маршалак заявіў, што яшчэ ёсьць 6 запісаных да слова прамоўцаў, але ёсьць і прапазыцыя спыніць дыскусію. Большасьць Сойму прыймае гэту прапазыцыю.

Гэтак недапушчанымі да голасу аказаліся выключна нацыянальныя меншасьці. Адзін з іх паслоў, жыд Прылуцкі, крыкнуў: Гэта-ж лайдацтва!".

Маршалак Ратай за гэткую цяжкую абразу ўсяго Сойму выключыў Прылуцкага на 3 паседжаньні. Правіца крычыць: „за мала"...

Калі Прылуцкі выходзіў, яго зачапіў эндэк п. Мантэрыс. Пачалася лаянка. Тады падышоўшы збоку другі эндэцкі пасол, Добія, ударыў п. Прылуцкага ў твар і ўцёк.—Сталася гэта каля дзьвярэй, узьняўся вялікі галас, — у той час, калі п. маршалак фарсаваным маршам гнаў толькі дзеля формы трэцяе чытаньне праектаў аб мовах. Пабіты п. Прылуцкі дагнаў п. Добію ўжо ў салі і таксама „даў яму здачы"... Але тут паднялася ўжо такая бойка, што, ня гледзючы на ўсё жаданьне п. маршалка „правясьці" праекты, прышлося зрабіць перарыў.

Пасьля перарыву маршалак выразіў жаль з прычыны скандалу, выключыў на 3 паседжаньні і п. Добію—і пагнаў яшчэ хутчэй „чытаньне" праектаў.

Тым часам п. Прылуцкі, спаткаўшы п. Мантэрыса, „заехаў" і яму па твару. Той з братам у двух накінуліся на Прылуцкага, і пашла ізноў бойка...

Характэрная падробнасьць: у часе гэтых эндэцкіх нападаў адзін з напасьнікаў выбраў з кішані рэвальвэр і прыцэліўся ў п. Прылуцкага. Той крыкнуў яму: „страляй, не баюся!".

А п. Маршалак усё гнаў праекты...

Прапазыцыю меншасьцяў адкінуць цалком праекты большасьць спаткала зьвярыным рыкам. Тады ўсе беларусы, украінцы, жыды, немцы і расеец пачалі выходзіць з салі з пяяньнем нацыянальных гімнаў...

Асталіся ў салі толькі жыды-ортодоксы (прадстаўнікі буйнай буржуазіі), якім іншыя жыды крычалі: здрайцы!..

Пакуль гэта ўсё йшло, маршалак скончыў „галасаваньне" праектаў і аб'вясьціў іх „прынятымі Соймам".—Усе папраўкі былі адкінуты.

Так адбылося ў „чыста польскім Сойме" — бяз учасьця меншасьцяў—правядзеньне апрацаваных бяз меншасьцяў „грабска-тугуттаўскіх" законаў, маючых мэтай „дабро" гэтых меншасьцяў...

Бюджэт Польшчы у Сойме.

Бюджэт міністэрства справядлівасьці.

Пасол **Сьмяроўскі** (з „лявіцы людоўцаў", вядомы адвакат) дакладчык бюджэту мін. справядлівасьці — далікатна крытыкуе застой творчасьці міністэрства і розныя яго тэхнічныя нястачы. Да апошніх залічае адсутнасьць адпаведных павазе польскага суду на „Крэсах" судовых будынкаў, але затое нічога ня кажа аб тым, што на „Крэсах" дагэтуль няма яшчэ суда прысяжных!

Мін. справядлівасьці **Выганоўскі** галоўнаю мэтаю сваей працы ў міністэрстве лічыць ашчаднасьць у выдатках і павялічэньне даходаў, што неабходна для санацыі скарбу! Як сам ён адзначыў, гэтым ён пераважна і займаўся ўвесь час... Што датычыць „судовай палітыкі" міністра, дык яна імкнулася да поўнай „апалітычнасьці"...

Да гэтай „апалітычнасьці" судовай палітыкі міністра пераважна і давала ілюстрацыі ня толькі апазыцыя, але нават і правіца.

Пястовец **Грушка** скардзіцца на польскія суды, якія няроўна трактуюць староны, лічучы сялян „судовымі грамадзянамі 2 сорту". „Апалітычны" міністар толькі пагоршыў лепшыя — аўстрыйскія — суды ў Галічыне.

Пас. **Выжыкоўскі** (лявіца людоўцаў) кажа, што ў Польшчы — апрача Найвышэйшага Суду — няма зусім безстаронных судоў. Гэта пагляд ня толькі лявіцы, але даслоўна ўсяго польскага (што-ж уже казаць пра няпольскае...) грамадзянства! Так пішуць органы эндэкаў, так казаў у вядомых прамовах „сам Вітос"! Трэба на якісь час даць гэтаму Найвышэйшаму Суду абсалютную ўладу, каб ён ачысьціў польскія суды. Іначай Сойм будзе прымушаны спыніць на якісь час нятыкальнасьць судзьдзяў і зрабіць гэтую ачыстку сам. Судзьдзі стукаюць кулакамі, крычаць, лаюцца, інакш судзяць мужыка, інакш пана. Але найгоршую часьць суду, бо беспасярэдна кіраваную „апалітычным міністрам", прадстаўляе пракуратура, яскравая палітычнасьць якое увайшла ў пагаворку.

Ад імя ўсей апазыцыі прамоўца выражае міністру недаверые, прапануючы ў знак гэтага скінуць з яго пэнсыі 1 злоты.

Пас. **Матакевіч** (каталіцкі людовец) кажа, што найгоршая рэч для справядлівасьці — у тым, што міністрам апошняй у Польшчы стаўся чалавек з яркай палітычнай ахварбоўкай, службова і асабіста небезстаронны.

Вялікую і забойчую для „апалітычнага" міністра прамову кажа пэпээсавец **Марэк**, адзін з вінавачаных у кракаўскім працэсе.

Польскі суд — выразна партыйны суд. Рэдактара эндэцкага органу судзяць інакш, як рэдактара работніцкага. Польская пракуратура — горшая, як расейская і аўстрыйская. Адносіны пракуратуры да паслоў лявіцы — ведамы кожнаму з яе клюбаў! Вайна пракурора з левай, а перадусім з работніцкай (— і „інародчаскай"!) прэсай — скандальная страніца гісторыі польскага суду нашых часоў. Аратар прыводзіць цэлы рад дзікіх канфіскацыяў кракаўскіх газэт і іншых дзеяньняў пракуратуры.

У канцы прамоўца выражае ад імя ППС поўнае недаверые міністру, прапануючы Сойму зусім скасаваць у бюджэце пэнсыю яму. (Воплескі і крыкі: „вон!— у адстаўку!").

Хадэк **Бітнэр**, ня маючы адвагі бараніць міністра Выганоўскага, бароніць толькі „ідэю міністра справядлівасьці", якога, як сам прызнае, яшчэ дагэтуль няма ў Польшчы, дзе ёсьць толькі „міністар судоў і вастрогаў".

Вельмі рэзкую і цікавую, але з другога боку, крытыку міністэрства дае эндэк Зыгм. **Сэйда**. Ён крытыкуе пераважна суды на „Крэсах". Дзеля таго лічбы і факты, пададзеныя ім, для нас асабліва цікавыя. Аказываецца, што „польская культура" не зрабіла на „Крэсах" у галіне судоў I інстанцыі нават пятай часьці, у галіне вышэйшай — нават сёмай часьці таго, што істнавала тут пры „ніжэйшай" культуры расейскай...

Для насяленьня карыстаньне судом зрабілася шмат цяжэйшым.

Суд на „Крэсах", перагружаны справамі, цягне іх недапусьціма доўга. Гэта датычыць перадусім палітычных спраў. Гэта адбіваецца і на бясьпечнасьці „Крэсаў". У Апэляцыйным судзе ў Вільні 87 спраў аб шпіёнстве — неразабраныя.

Жыд **Гартгляс** кажа, што ў польскім міністэрстве справядлівасьці пануе „дух Шчэглавітага", які калісьці ў Расеі казаў, што „расейскія суды трэба ачысьціць ад палякоў, якія іх засьмечываюць". Польскія суды міністэрства „ачышчае" ад жыдоў (ці-ж толькі ад жыдоў?). Жыдоў у Польшчы адкрыта б'юць, калечаць і забіваюць, а польскія суды апраўдываюць гвалтаўнікоў. Дзеля таго Жыдоўскі Клюб будзе галасаваць проці бюджэту.

Украінец **Макіўка** сьцьвярджае, што ў Польшчы няма незалежных судоў, бо яны даўно сталіся прыладай у руках ураду, які праз іх вядзе палітычную барацьбу з апазыцыяй, а перадусім з народам украінскім і беларускім.

У выніку гэтага на нашых „Крэсах" — вастрогі перапоўненыя, і самыя „Крэсы" хуткаператворацца ў адзін вялізарны вастрог.

Пас. **Скрыпа** (укр. сац.-дэмакрат) скардзіцца на дзікія канфіскацыі украінскай работніцкай прэсы, кажа, што міністэрства справядлівасьці — адно з арудзьдзяў белага тэрору ў Польшчы, а міністар — лялька ў руках буржуазных кляса.

Міністар **Выганоўскі** досіць лоўка і спрытна адказывае на ўсе закіды і кажа, што падасцца ў адстаўку, калі Сойм выкажа яму недаверые.

173 галасамі проці 154 адкінута прапазіцыя пас. Марка скінуць з бюджэту пэнсію міністру. Амаль не палова Сойму ня мае даверыя да „пазапарлямантар-

нага“ міністра, ды йшчэ — міністра справядлівасьці. Работнікі, сяляне, нацыянальныя меншасьці Польшчы (гэта ж вялікая большасьць яе насяленьня!) рашуча заявілі, што ня маюць даверыя да „справядлівасьці“, якую ўасабляе п. Выганоўскі, якую завялі ў Польшчы адносна да большасьці насяленьня ўрад п. Грабскага і соймавая большасьць. Гэтая большасьць адкінула і ўсе іншыя прапазіцыі, якія ў тэй ці іншай форме выражалі тое самае недаверые...

У выніку гэтага — міністар Выганоўскі, адзін з самых заядлых эндэкаў, астаўся і будзе сядзець надалей... па справядлівасьці ў Польшчы!

ІНТЭРПЭЛЯЦЫЯ

паслоў з Беларускага Клюбу да п. Старшыні Рады Міністраў — у справе невыпаўненьня Урадам абязываючых уставаў аб адбудове беларускіх абшараў, зьнішчаных вайной.

Хваля сусьветнае вайны, якая прайшла праз Эўропу, на абшарах былое Расейскае Імпэрыі найбольш закранула беларускія землі. Тысячы беларускіх вёсак і мястэчак зьніштожаны да тла, не пакінуўшы ніякага знаку істнаваўшых тамака людзкіх сяліб. Статыстыка ў гэтай справе паказуе зьнішчэньне ў некаторых гмінах 100%. Калі скончылася сусьветная вайна, беларускае насяленьне, карыстаючыся падмогай дрэвам на будоўлю ад радавае ўлады, распачала адбудову сваіх будынкаў,—але пасьля заняцьця беларускіх зямель Польшчай справа адбудовы спынілася на мёртвым пункце.

На аснове уставу аб адбудове краю з 1919 году польскі ўрад распачаў адбудову толькі на этнаграфічна польскіх тэрыторыях. Нават сам міністар публічных работ, п. Рыбчыньскі, заявіў у Сойме, што, пасоўваючыся на ўсход, стан адбудовы прадстаўляецца ўсё гарэй. Як толькі адбудова этнаграфічна польскіх зямель блізу закончылася, ўстаў аб адбудове з 1919 году быў закінуты, і дзеля прысьпешаньня адбудовы будынкаў, зьнішчаных з прычыны ваенных апэрацый, выданы устаў з 6 ліпня 1923 г. аб прыйманьні лясное даніны на адбудову краю. Хаця мінае ўжо год ад часу выданьня гэтага ўставу, адбудова беларускіх абшараў ані не пасунулася ўпярод. Масавыя заявы пацярпеўшых, падаваныя ў Беларускі Клюб, сьведчаць аб тым, што ўстаў аб лясной даніне зусім не дае ім падмогі, бо, ня гледзячы на ўсе стараньні, яны ня могуць дабіцца дрэва на будоўлю вясковых хат і гаспадарак.

Цяпер, у сувязі з уставам з 6 мая 1924 г. аб дзяржаўнай помачы на адбудову будынкаў, зьнішчаных ваеннымі апэрацыямі, выдадзен адпаведны загад аб ліквідацыі—з днём 30 чэрвеня г. г.—павятовых бюро адбудовы, бо дапамога будаўлянымі матэрыяламі зусім ня будзе выдавацца. Гэтая ліквідацыя, а такжа адсутнасьць новае установы, якая фактычна мае даваць пазыкі на адбудову, робіць на пацярпеўшых уражэньне, што ўрад зусім кінуў даваць сялянству дапамогу на адбудову зьнішчаных вайной будынкаў.

Гэты распачны стан беларускага сялянства, якое ўжо колькі гадоў сядзіць у сырых зямлянках, або зусім ня мае даху над галавой, раздражняецца яшчэ сьцягіваньнем вялікіх падаткаў. Скарбовая ўлада пры вызначаньні дзяржаўных падаткаў зусім не рахуецца з тым, што дадзеная вёска ці платнік былі зруйнаваны з прычыны ваенных апэрацыяў і яшчэ не адбудавалі сваіх гаспадарак. Падаткі дзяржаўныя, падаткі соймікавыя, падаткі гмінныя, пажарныя складкі, зьбіраныя дырэкцыяй узаемнага страхаваньня, а такжа іншыя павіннасьці, вымаганыя ад беларускага сялянства,—гэткія вялікія, што ня толькі перавысілі ўсе перадваенныя нормы, але і вышэй за даходы, якія на маленачкім шматку зямлі чарпаюць з сваей працы сяляне.

Гэткія **адносіны польскае ўлады,** якая не дае беларускаму сялянству дапамогі дзеля адбудовы зьнішчаных з прычыны вайны гаспадарак, ды толькі вымагае непамерна вялікіх падаткаў і натуральных адбыткаў (даваньне падвод, будаваньне і праўка соймікавых дарог), **даводзяць яго няраз да бунту, які выяўляецца ў адмове плаціць падаткі,** як, да прыкладу, было ў Вайстомскай гміне, Сьвянцянскага пав.

Дзеля вышэйшага ніжэйпадпісаныя пытаюцца ў п. Старшыні Рады Міністраў:

1) Ці маніцца ўраз-жа прыступіць да правядзеньня ў жыцьцё ўставу з 6 мая г. г. аб дзяржаўнай дапамозе ў адбудове будынкаў, зруйнаваных ці папсаваных з прычыны ваенных апэрацыяў на абшарах ваяводзтваў: Віленскага, Навагрудзкага, Беластоцкага і Палескага?

2) Ці маніцца да часу правядзеньня фактычнае адбудовы зьнішчаных вайной гаспадарак звольніць платнікаў ад высокіх падаткаў?

Варшава, 3 ліпня 1924 г.

Кожны селянін, калі прыедзе у Вільню, павінен зайсьціся ў беларускую кнігарню на вуліцы Завальнай пад № 7. Там ён можа набыць па сходнай цане шмат цікавых, карысных і патрэбных кніг, як для сябе, так і для суседзяў сваіх.

Дэклярацыя вызваленцау-беларусау.

Пры выхадзе паслоў-беларусаў з польскае партыі „Вызваленьне“ з прычыны падтрыманьня гэтай партыяй процібеларускіх законаў аб мовах пасол Станіслаў Бальлін злажыў гэткую дэклярацыю:

„Ад імя свайго і тых таварышоў-беларусаў, якія са мною салідарны, заяўляю:

„Крэпка веручы ў шчырасьць праграмы, а такжа ў чыстасьць і безкампраміснасьць тактыкі P. S. L. „Wyzwolenie“, некаторая значная група беларусаў з культурай пераважна польскай сьвядома пайшла пад штандар P. S. L. „Wyzwolenie“ дзеля супольнае брацкае клясова-мужыцкае барацьбы за зямлю, за ўладу і асьвету, за зьдзейсьненьне поўні грамадзянскіх правоў для ўсіх народаў Польшчы, бачучых дагэтуль адно толькі уціск.

„Гэтае брацтва аружжа польскага і беларускага працоўных народаў, нічым ня зьвязанае і нікім не навязанае, а выплываўшае з супольнасьці ўмілаваньня найвышэйшых культурных і ідэйных цэннасьцяў,— знайшло сваё выражэньне такжа і ў Сойме ў пастаці гэтае жмені паслоў беларускае нацыянальнасьці, каторыя ў імя супольных ідэалаў радыкальнае сацыяльнае перабудовы Польшчы станулі пад штандарам „Wyzwolenia“ дзеля супольнага змаганьня, як з разбэсьціўшымся, пануючым і уціскаючым польскім шавінізмам, так і з уцісканым беларускім шавінізмам. Першы крок супольнае барацьбы, у вагні якое мы ня раз натыкаліся на самую featurednародную правакацыю з розных старон, з трывогай глядзеўшых на гэтае брацтва працоўных у Польшчы, ня гледзячы на чысьленыя сутычкі і тактычныя розьніцы, аднакжа йшчэ мацней нас аб'яднаў і загартаваў да барацьбы. Толькі ў другім годзе соймавае працы, калі перад правадырамі клюбу, які ў тым часе павялічыўся на чверць сваей пачатнай лічбы ўваходам элемэнтаў, як па сваей праграме, так і тактыцы чужых, вырасьлі пэрспэктывы **лёгкіх здабычаў—перадусім асабістых,** дый то коштам праграмна-тактычных кампрамісаў на карысьць правіцы,—тады варункі нашага супрацоўніцтва радыкальна пераменіліся. Усё тое, што нашай супольнай барацьбе надавала характар супрацоўніцтва,—счэзла! Перасталі карыстацца нават нездаровым — з увагі на вялізарную лічэбную перавагу ў клюбе паслоў-палякоў—правам перагаласовываньня; бадай усьцяж стаўлялі ўвесь клюб перад стаўшымся фактам, калі ўжо адступленьне азначала-бы руіну палітычнае кар'еры правадыроў клюбу і ўпадак павагі апошняга.

„Ад мэтаду—яснага і чыстага, абапертага на супольне абгавораным і прынятым галасаваньнем тактычным высілку: ісьці да вызначанае ў праграме мэты цераз усе перашкоды, — перайшлі да **мэтаду кампрамісаў і тайных сходак з абшарніцка-капіталістычным прадстаўніцтвам у Сойме** — супраць выразных дырэктываў ад працоўных масаў і заўсёды на шкоду для іх.

„Мэтады кампрамісаў і тайных сходак адзначаюцца тым, што, калі ўжо раз улез у гэтае балота, дык прыходзіцца лезьці што-раз глыбей у яго—ажно да самазапярэчаньня. Шавіністычная правіца, патроху, але няўпынна, у працэсе закуліснага палітычнага торгу, атручывала палітыку „Wyzwolenia“. І мы дайшлі да таго, што наш старшыня Тугутт, які сам кінуў кліч чуць што не да рэвалюцыйнае барацьбы проці інсьпіраванага правіцай падзелу грамадзян гаспадарства на розныя сорты, які не завагаўся ў ахвяру гэтай барацьбе зарызыкаваць нявіннай мучаніцкай крывёй сьветлае памяці Нарутовіча,—цераз год ужо сам, насупраць дырэктывам зьезду 25.000 выбаршчыкаў, **гэты падзел грамадзян зацьвярдзіў:** старшыня Тугутт ня ўзяўся тварыць урад без падтрыманьня правіцы і адкінуў падтрыманьне мужыцкіх славянскіх клюбаў!

„З таго часу ў кожным палітычным кроку „Wyzwolenia“ выяўляецца аблічча заўсёды згубнага на далейшую мэту маккіявэлізму: **гаворыцца адно, а думаецца і робіцца другое.** Мы скідаем Вітоса за цераземернае абкладаньне беднага насяленьня падаткамі і за цераземерны ваенны бюджэт, за запраданьне зямельнае рэформы і зламаньне адбудовы. Садзім на прэм'ерскі пасад абшарніка Грабскага і даем яму поўную свабоду блізу цалком пераклясьці санацыйныя цяжары на плечы працоўных, зацьвярджаем яму чуць не ўдвая вялікшы бюджэт на войска і амаль ні граша на зямельную рэформу і зямляробства, зацьвярджаем блізу поўную ліквідацыю працы над адбудовай. **Пры маўклівым падтрыманьні з нашага боку пан Грабскі робіць тое, дзеля чаго данядаўна арганізовываліся гучныя фашыстаўскія дружыны.**

„Сяньня мы стаімо перад абліччам законапраектаў, уложаных п. Тугуттам на ўласную руку ў таёмным абасабленьні нават ад уласнага Клюбу і—ў суполцы з п. Ст. Грабскім. Гэтыя законапраекты выяўляюць поўнае адхіленьне „Wyzwolenia“ ад праграмнае дарогі, бо ігнаруюць голас усіх меншасьцяў, як раўнапраўных грамадзян, маючых першы голас пры ладжаньні іх лёсу і жыцьця. Апрача таго **гэтыя уставы цалком прыймаюць становішча нацыянал-дэмакратыі ў адносінах да меншасьцяў.** У іх выяўляецца **эндэцкі прынцып пануючага народу і адыход ад прынцыпу брацкага сужыцьця і супрацоўніцтва, дагэтуль абвяшчанага лявіцай.** Гісторыя гэтых законапраектаў і абставіны, у якіх яны нарадзіліся, найлепш паказуюць, што больш сумленная часьць лявіцы польскага Сойму стыдаецца таго, што робіць....

„Гэтым новым адрачэньнем ад свайго праграмнага становішча „Wyzwolenie“ вырвала апошні астравок грунту, на якім было магчыма такое супрацоўніцтва беларусаў у польскім клюбе.

„Дзеля гэтага ніжэйпадпісаныя з глыбокім жалем у сэрцы пакідаюць клюб „Wyzwolenie“ і будуць галасаваць проці законапраектаў, а таксама проці бюджэту.

„Крэпка верым, што ня робім гэтага дзеля ненавісьці ці непрыязьні. Шчырая і гатовая да найвялікшых высілкаў і ахвяр рука беларускага селяніна на мамэнт завісла ў паветры, але хутка сустрэне таксама шчырую руку польскага селяніна“.

Варшава, 9 ліпня 1924 г.

Цікава, што паслы Галавач і Шапель дагэтуль ухіляюцца ад подпісу гэтае дэклярацыі і далей цалуюцца з палякамі—на загубу свайму народу, але мо'... на карысьць сабе?!

Палітычныя падзеі.

Новы склад Выканаўчага Камітэту III Інтэрнацыяналу.

У Маскве 3 ліпня закончыўся 5 кангрэс III Інтэрнацыяналу, на якім быў выбраны новы Выканаўчы Камітэт. У склад яго ўвайшлі ад Расейскай Камуніст. Партыі Бухарын, Каменев, Сталін і Рыкаў, як сябры, і Сакольнікаў, Троцкі, Львоўскі і Пятніцкі, як кандыдаты. Старшынёй Камітэту аднагалосна выбраны ізноў Зіноўеў.

На што патрэбны грошы?

Усе польскія газэты паведамляюць, што на нарадзе з міністрам вайсковых спраў, ген. Сікорскім, п. Прэзыдэнт адобрыў праект генарала аб увядзеньні ў арміі „пераходнага сьвяточнага мундзіра“...

Ня дзіва, што „раўнавага“ польскага бюджэту пры такіх „парадных“ выдатках ня можа крэпка дзяржацца: выпаўненьне праекту будзе вымагаць вялізарных — і то зусім непатрэбных і безкарысных грашовых затрат...

Звычаі кракаўскага студэнцтва.

Польскія газэты падаюць весткі аб запраўдным тэроры, які завялі кракаўскія студэнты адносна да сваіх прафэсароў. Калі нейкі студэнт зрэзаўся ў праф. М., дык ён кінуўся на апошняга і пачаў яго душыць за горла... Другому—прафэсару мэдыцыны В.—студэнты перад экзаменам паслалі пісьмо, пагражаючы пусьціць кулю ў лоб, калі ён будзе „рэзаць“ студэнтаў. Другі раз той-жа прафэсар атрымаў ліст ад студэнта, у якім той піша, што заб'е яго ў працягу 14 гадзін, калі той зрэжа хаця аднаго яшчэ студэнта, дадаючы, што, як польскі ахвіцэр, умее добра страляць.

З прычыны гэтых пагрозаў эгзамены адложаны на восень...

Хто разумее істоту рэчы, нічога дзіўнага ў гэтым зьявішчы ня знойдзе. Хто ведае, якія льготы польскія унівэрсытэты, ня пускаючы непалякаў, даюць паляком, а перадусім гэтым здэмарал... — перапрашаем: здэмабілізаваным,—у мэтах, нічога супольнага з навукай ня маючых; хто ведае склад, абраз жыцьця і маральнасьць сучаснага польскага студэнцтва, якое сама ўлада, больш таго: само польскае грамадзянства пасылае служыць у паліцыі і дэфэнзыве, рабіць вобыскі (сьцверджаныя факты!), „паляваць на людзей“, той добра зразумее і тое, што гэты тэрорыстычны шантаж, гэтае „паляваньне на прафэсароў“—толькі вынікі створанага польскім грамадзянствам азьвярэньня моладзі...

Вялізарны пажар у Мэсыне.

Вялізарны пажар у Мэсыне (Італія) зьніштожыў больш за 2.000 дамоў, пазбавіўшы страхі паўтары тысячы чалавек. Сьцверджана, што вінавайцамі пажару зьяўляюцца вучні аднэй з пачаткавых школаў, якія, зазлаваўшыся на суровых эгзаменатараў, падпалілі будынак школы, адкуль і пайшоў шалець пажар.

Добры прыклад далі моладзі фашысты.

Новы закон аб прэсе ў Італіі.

Уся італьянская прэса выражае абурэньне проці новага закону аб прэсе, які выпрацаваў новы ўрад, хаця новы закон — як неба ад зямлі розьніцца ад панаваўшага ў працягу 2 гадоў фашыстаўскага тэрору.

Цікава, што новы закон Мусоліні — вельмі падобны да пануючага ў нас польскага, з якім польская прэса неяк пагадзілася.

Што значыць розьніца ў культуры і... — адсутнасьць „інародцаў“!

Думіні — Мусоліні.

Опозыцыйныя газэты ў Італіі надрукавалі фатаграфію Мусоліні з уласнаручным надпісам прэм'ера такога зьместу: „Амэрыго Думіні, які ізноў пачынае фашыстаўскую працу. 22 лют. 1922 году“.

Тлумачучы гэты надпіс, газэты пішуць, што перарыў у „працы“ Думіні здарыўся яшчэ ў 1921 г., калі выявілася, што Думіні амаль не забіў сваіх двух таварышоў па партыі і па „працы“. Калі паліцыя на-

пала на сьляды іх праступнай дзеяльнасьці, дык Думіні, каб пазбыцца сьведкаў, паслаў абодвух калегаў у Болёнію, даўшы мясцовай групе загад забіць іх, як шкодных сацыялістаў. Толькі прыпадак выкрыў усю справу ў партыі, і Думіні быў на нейкі час выключаны з апошняй. Вось гэты паварот Думіні ізноў да „працы“ ў партыі і прывітаў — ахвяраваньнем фатаграфіі — сам Мусоліні, пэўне-ж, ведаючы ўсе „сямейныя тайны“ фашыстаў.

Вялікая амністыя ў Францыі.

Францускі Парлямант прыняў большасьцю 310 галасоў проці 207 шырокую амністыю, якая ахопіць і вядомых „германафілаў“ Кайо і Мальв, што былі засуджаны ў часе вайны на выгнаньне за „здраду стану“. Чакаюць вельмі бурнай апазыцыі проці гэтага закону ў Сэнаце.

Радзіч—камуніст.

З Белграду падаюць, што правадыр харвацкіх незалежнікаў увайшоў, як сябра, у сялянскі інтэрнацыянал і назначаны галоўным прадстаўніком III інтэрнацыяналу на ўсе Балканы, атрымаўшы вялікія грошы ад апошняга (?).

Ці гэтыя весткі часамі не фабрыкуе югаслявянскі прэм'ер Пашыч, падгатаўляючы Эўропу да расправы з апазыцыяй?

Страты румынскай амуніцыі.

Амэрыканская украінская газэта падае падробна тыя страты, якія Румынія мела пры вядомым выбуху парахавых складаў каля Букарэшту.

У агні згарэла 40 мільёнаў патронаў і 6000 вялікіх гранатаў. Апрача таго выбухнулі вялізарныя запасы дынаміту і экразыту. Апроч гэтай амуніцыі згарэла 150 вагонаў, што нядаўна прыбылі з Францыі. На падворку складаў апроч таго зьніштожаны 3 цягнікі з гранатамі і 25 — з патронамі, толькі што прыехаўшыя з чэхаславацкіх фабрык. Усяго стратаў аблічана на паўтраця мільярда леў.

Польскія газэты падалі, быццам гэты выбух каштаваў... радаваму ўраду 40.000 залат. рублёў.

Канфэрэнцыя Малай Антанты.

Канфэрэнцыя ў Праве ўжо пачалася. „Разьбежнасьць“ у адносінах да ССРР — галоўны пункт нарадаў і, як піша рум. газэта „Віторуль“, здаецца, расколе М. Антанту...

Да павялічэньня дня працы ў Нямеччыне.

Старшыня Міжнароднай Канфэрэнцыі Працы, вядомы швэдзкі сацыяліст Брантінг, напісаў артыкул, у якім кажа аб тым, якой вялікай небясьпекай пагражае ўсей Эўропе павялічэньне дня працы ў Нямеччыне. Пазываючыся на канкурэнцыю Нямеччыны, прамыслоўцы ўсіх краёў будуць імкнуцца да павялічэньня дня працы і ў сябе. Гэта пагражае Эўропе цяжкімі сацыяльнымі канфліктамі, у якіх работнікі могуць страціць усе заваяваньні, што далі ім 1917 і 1918 гады. Работнікі ўсіх краёў павінны — праз нямецкіх тарышоў — змусіць нямецкі ўрад увайсьці ў Лігу Народаў і там падпарадкавацца агульнаму нармаваньню сацыяльнай палітыкі сьвету.

Рэвалюцыя ў Бразыліі пашыраецца.

Урадовыя весткі аб спыненьні паўстаньня ў Бразыліі аказаліся фальшывымі. Паводле новых вестак войска паўстанцаў заняло ўвесь штат Паолё. Прэзыдэнт штату ўцёк да аднаго места, дзе яшчэ трымаюцца ўрадовыя войскі. Камандзір рэвалюцыйнай арміі Дiаз Лёнэс стварыў часовы ўрад. Паўстаньне пашырылася ўжо і паза межы штату Паолё, захапіўшы правінцыю Вэракруц, і прымае характар запраўднай рэвалюцыі.

Усюды паўстанцы утрымліваюць поўны парадак. Банкі і іншыя ўстановы, асабліва чужаземцаў, сьцерагуцца паўстанчымі атрадамі.

Замах на эгіпецкага прэм'ера Заглул-пашу.

На эгіпецкага прэм'ера Заглул-пашу, правадыра ўмераных незалежнікаў (у сувязі з Англіяй), зроблены замах. Стрэлам з рэвальвэру прэм'ер цяжка, але не сьмяротна ранены. Мак-Дональд прыслаў тэлеграму, выражаючы абурэньне на замах і зычэньне выздараўленьня.

З газэт.

„Хіенізацыя справядлівасьці“.

Паміж польскімі партыямі, аднак, мір можа істнаваць толькі датуль, пакуль можна супольна пажыраць „інародцаў“. Бо, як толькі зачапляюцца справы чыста польскія, дык ураз-жа пачынаецца старая грызьня.

Цяпер неўспадзеўкі пачалася грызьня між правіцай і лявіцай на грунце скандалу, які узьняўся на Кракаўскім працэсе. І сацыялістычны „Robotnik“, забыўшыся раптам аб аб'яднаньні з „Хіенай“ на грунце барацьбы з „інародцамі“, робіць вострыя закіды правіцы, што гэта яна давяла суд да такога раскладу, жадаючы, дзеля сваіх партыйных мэт, за ўсялякую цану засудзіць сацыялістычных паслоў— учасьнікаў Кракаўскага паўстаньня.

Гэта адбілося на спосабе вядзеньня кракаўскага працэсу. Працэс стаўся тэндэнцыйным у поўным значэньні гэтага слова. Былі ў гэтым працэсе рэчы здумеваючыя, як, да прыкладу, суджэньне пасла тав. Станьчыка за праступкі, за якія Сойм ня выдаў яго суду. Надовячы, аднак, сталася рэч прост нябывалая ў сваім агідным страшэнстве.

Пракурор Созаньскі, ваяўнічы эндэк, баяўся, што суд прысяжных можа апраўдаць падсудных, асабліва правадыроў, прысуду для каторых пракурор стараўся дабіцца за ўсякую цану. Дык вось ён і намаўляў некаторых прысяжных, каб сваей адсутнасьцяй сарвалі суд. А пасьля — пахваляўся п. Созаньскі — знайдзецца іншы „лепшы“ суд, які споўніць заданьне помсты.

Значыць, пракурор, у сваей партыйнай заўзятасьці, мог дайсьці ажно да такога нячуванага замаху на справядлівасьць! І падумаць толькі, што, калі-б яму не падвярнулася нага, калі-б ня выявіліся яго таёмныя, загаворшчыцкія шэпты, — ён бы і далей абвінавачываў, далей пад маскай абаронцы справядлівасьці хаваўбы сваё аблічча жадаючага помсты, рэакцыйнага партыйніка!

А ці-ж ён—адзіны на ўсю Польшчу? Ці ня чулі мы ў сваім часе ў сьценах віленскага суда, як пракурор адкрыта гаварыў аб „помсьце права“?

ХРОНІКА.

Адміністрацыйная камісія Сойму ў Вільні. У панядзелак, 14 ліпня (— як раз у гадаўшчыну францускага нацыянальнага сьвята разбурэньня вастрогу Бастыльлі ў 1789 г.!) соймавая адміністрацыйная камісія аглядала віленскія вастрогі і распытвалася палітычных вязьняў аб гвалтах, учыненых над імі.

Як нас інфармуюць, усе факты катаваньня пяцёх літоўскіх гімназістаў, зьмешчаныя ў інтэрпэляцыі Беларускага Пасольскага Клюбу з 18 чэрвеня г. г., цалком пацьверджаны пацярпеўшымі. На жаль, больш даведацца аб выніках працы камісіі нам не ўдалося.

Пасьля агляду вастрогаў сябры камісіі, зацікавіўшыся беларускай культурнай працай, аглядалі беларускі музэй ім. Ів. Луцкевіча — памяткі нашае старадаўнае культуры.

Паслоў зацікавілі старадаўныя беларускія граматы з подпісамі польскіх каралёў. Раптам нехта з прысутных зварачаецца да пасла Тугутта:

— Пане Прэзэс, глядзіце: нават і бяз польскага перакладу?!

Увага вызвала стрымліваны сьмех: бо-ж сучасныя польскія законы, сфабрыкаваныя пры ўчасьці гэтага-ж самага п. Тугутта, прадбачаць для беларусаў пры ўрадовых дакумэнтах у польскай мове толькі... беларускія пераклады! Ад часоў Жыгімонтаў і Батарыяў Польшча ў нацыянальным пытаньні пайшла далёка... назад!

„Адкрытае пісьмо ў справе белага тэрору ў Польшчы“. зьмяшчаючае пратэст проці ўрадовага ўціску работніцкіх арганізацыяў і нацыянальных меншасьцяў і падпісанае больш, чым сотняй выдатных грамадзкіх дзеячоў, паслоў і сэнатараў (у тым ліку беларускіх), было сконфіскавана ў часопісі „Trybyna Robotnicza“. Украінскія сад.-дэм. паслы падалі на рукі маршалка Сойму інтэрпэляцыю ў гэтай справе, зьмяшчаючы ў ёй і тэкст пратэсту. Аднак, маршалак інтэрпэляцыі гэтай ня прыняў, і дзеля таго яна (а, значыць, і пратэст) ня можа быць апублікована.

Жаноцкі рух у Зах. Беларусі. „Głos Kom“. піша, што ў месяцу траўню г. г. адбылася камуністычная канфэрэнцыя жанок Заходняе Беларусі. На канфэрэнцыі было 7 дэлегатак і 2 дэлегатаў, якія прадстаўлялі камуністычныя жаноцкія арганізацыі Вільні, Горадні і Беластоку, а такжа прадстаўніцтва ад цэнтру. Справаздачы з мейсц паказуюць, што дзейнасьць жаноцкае арганізацыі разьвіваецца бадай выключна сярод жыдоўскіх работніц.

На канфэрэнцыі пастаноўлена ўтварыць жаноцкі камітэт Беларусі дзеля кіраваньня працай сярод жанок на ўсей беларускай тэрыторыі.

Ізноў бандыты ў вайсковых мундзірах! Як даведалася рэдакцыя „Słowa“, у Канстантынове, пад Вайстомам, колькі дзён таму назад на плебанію, каля 1 гадз. ўначы, напалі 4 бандыты, „пераадзетыя ў мундзіры польскіх жаўнераў“. З прычыны паднятае трывогі бандыты нічога не здалелі зрабаваць. Затое былі забіты стрэламі бандытаў дзьве жанчыны.

Бандыты, як заўсёды, ўцяклі...

З школьнага жыцьця. Сябра Т-ва Беларускае Школы, б. вучыцель Віленскае Беларускае Гімназіі, Мікола Красінскі, якому Цантр. Школьная Рада ў Вільні даручыла арганізаваць беларускую гімназію ў Глыбокім, ня прыняў гэтага даручэньня з прычыны таго, што згадзіўся на прапазыцыю Радашкоўскае Школьнае Рады працаваць у Радашкоўскай беларускай гімназіі.

Грам. Красінскі зьбіраецца працаваць у Радашковічах, як звычайны пэдагог, працуючы адначасна над складаньнем падручнікаў па лацінскай мове ды над перакладам на беларускую мову Сьв. Эвангельля.

Весткі з вёскі.

Беларуская народная асьвета навокала Нясьвіжа.

У 1919 годзе, паблізу Нясьвіжа, у гмінах Ланьскай, Сноўскай, былі адчынены бел. пачаткавыя школы ў вёсках: Еськавічах, Малеве, Альхоўцы, Карпавічах, Высокай Ліпе, Вялікай Ліпе, Хваёве, а далей пэўне і болей. Я лічу толькі тыя, каторыя я сам добра ведаю. Але кароткі быў іх век: да 1921-га г. яны паўміралі, а нарадзіліся, як чужаядныя грыбы ў дожджж, польскія. Што за хвароба была прычынаю сьмерці нашых першых веснавых красачак, кожны няхай дагадаецца сам. Ведама, што згінулі яны не сваею сьмерцяй. З усіх іх, як помнік на могілках, засталася і цяпер яшчэ жыве адна—на цэлы Нясьвіскі павет, ды, здаецца, і на ўсё Навагрудзкае ваяводзтва: гэта — ў в. Вялікай Ліпе, Сноўскае гміны.

Настаўнік гэтае школы, грам. тутэйшае вёскі, стары, шчыры і ведамы беларус, скончыў настаўніцкую сэмінарыю, любіць дзяцей і працу з імі вядзе на роднай мове.

Дзеці з суседніх вёсак: Еськавіч, Высокае Ліпы, Крутога Берага, папробаваўшы вучэньня на роднай мове, сталі прасіцца ў бел. школу, але школа ня прыймэла, бо не ставала мейсца для сваіх. Паняволі змушаны былі нашы дзеткі йсьці ў польскую школу.

Зірнем далей. Жаданьне вучыцца ў нашых грамадзян надта-ж вялікае. Многія захацелі сярэдняе адукацыі. Зьвярнуліся яны да павятовага м. Нясьвіжа. Там адчынілася ўрадовая польская гімназія і дажывалі свой век 2 расейскія, з каторых адна перараблялася на польскую прыватную, а другая на беларускую. Пазьней адчынілася настаўніцкая польская сэмінарыя з двуклясовай прапарандай. Усім дзецям, а найбольш тым, каторыя папробавалі беларускага вучэньня, хацелася вучыцца ў беларускай гімназіі, але бацькі ім гаварылі: „Куды вы дзенецеся з беларускае школы, вам ніякае пасады не дадуць, і за навуку плаціць трэба, а ў польскай — вучаць дарма, ды яшчэ даюць каву салодкую, булку й зацірку амэрыканскую з малаком, адно трэба місачку з кубачкам мець“. Ну й кінуліся многія на гэту зацірку, як мухі на смалу. Наймалі рэпэтытараў і паўлазілі, хто ў прапаранду, а хто ў урадовую гімназію.

У першым годзе заўсёды можна было бачыць, як у гімназію беглі дзеці з місачкамі пад пахай па навуку й зацірку. Але прашоў год. Зацірка й кава прапала. Пачухалі патыліцы нашы беларусы, ды няма рады. Прадаюць кароўкі, сьвінкі, цягнуць апошнія пуды да Нясьвіжа, каб падтрымаць дзяцей у панскіх школах.

Прайшоў яшчэ год, ды трэба ўжо плаціць у „дармовых“ школах у год мільёнаў 30 — 70. Горкай становіцца салодкая кава. Пакідаюць школы некатарыя сярод году, а другія чакаюць і цягнуць да канца навуковага году. А ў канцы выйшла тое, што ніводнае бел. дзіця з цэлага дзесятка вучняў (я маю на думцы адну вёску) не пераведзена ў вышэйшую клясу.

А гэта значыць: „Nie wypędzam, ale proszę won“. Усім добра ведама, што трымаць дзяцей па 2 гады ў аднэй клясе наш селянін ня можа, бо гэта яму, апроч харчоў, будзе каштаваць на год балей, як добрая карова, або пудоў 125 жыта. Але адкуль узяць гэтыя пуды на 1 — 3 дзесяцінах зямлі, ды калі падаткі без нажа рэжуць? Вот калі, забіраючы дамоў дзяцей, схамянуліся нашы беларусы, што ўлезьлі ў дарэмную зацірку, як лісіца ў саладуху.

Відаць, не спадабалася некаму, каб на аднэй школьнай лаве была „чорная“ і „белая“ костка. Моцна засьмярдзеў беларускі дух. Ды й на што беларусу сярэдняя асьвета, для яго даволі пачаткавае польскае школы, на што і ёсьць школьны прымус...

Есьць аднак-жа і цярплівыя беларусы, бо калі з леташняе восені ад розных перашкод зачынілася беларуская Нясьвіская гімназія, то яны сталі прыватна наймаць беларусаў настаўнікаў і вучыцца па беларуску, чакаючы прагавіта ўзнаўленьня гімназіі, на роднай мове.

Сусед.

З УСХОДНЯЕ БЕЛАРУСІ.

Летнія курсы для сельскіх настаўнікаў.

Дзеля перападрыхтоўкі беларускага настаўніцтва, выкладаўшага раней па расейску, а цяпер перайшоўшага на беларускую мову, — Рада Народных Камісараў пастанавіла адчыніць на летні пэрыяд курсы па перападрыхтоўцы настаўнікаў і працаўнікоў паліт-асьветных устаноў, на тэрмін ад 1 з паловай да 2 месяцаў у гэткіх гарадох Рэспублікі: Менску, Віцебску, Воршы, Магілёве, Полацку, Бабруйску, Барысаве, Мазыры, Горках, Слуцку і ў Рагачове.

Агульны лік працаўнікоў, якія будуць залічаны на курсы, устаноўлены у 1.200 чал.

НКА дазволена выдаваць пэдагагічны часапіс, які будзе зьяўляцца адным з сродкаў па перападрыхтоўцы настаўніцтва.

Новая вышэйшая школа.

Калегія Народнага Камісарыяту Зямляробства пастанавіла ўвайсьці ў адпаведныя арганізацыі з хадайніцтвам аб пераводзе ў Віцебск ліквідуемага ў Навачаркаску быўш. Варшаўскага Вэтэрынарнага Інстытуту.

Усебеларускі зьезд бібліятэчных працаўнікоў.

5-га ліпеня адбыўся ў Менску Ўсебеларускі зьезд бібліятэчных працаўнікоў.

Рэдактар-Выдавец **М. Шыла.**

Друкарня Левін і Сын, Вільня, Нямецкая 22.